

Religija prakulture.

Dr. A. Gahs.

(Nastavak).

E. Sjeverna Eurazija.

I. Na prvi bi se pogled moglo činiti, da u sjevernoj Euraziji t. j. u sjevernoj Aziji sa sjevernom Evropom uopće nema predstavnika relativne prakulture. Po sebi to ne bi bilo ništa osobito.

Prvo naime, relativna prakultura nije se morala u svim kontinentima i njihovim dijelovima niti proširiti, a još manje sačuvati do danas. Uistinu Sjev. Eurazija po sebi nije područje prikladno za očuvanje veoma drevnih kultura. Premda je naime ogromno, ipak je razmjerno suviše jednolično, otvoreno sa svih strana i napose preko otvorenih stepa i velikih vodenih puteva izravno spojeno sa Južnom i Prednjom Azijom, gdje su nastale sve mlade kulture, koje su tako mogle vrlo lako prodirati na sjever. Osim toga tvori skrajnji istočni dio Sjev. Eurazije jedini put, što su ga barem dvije kulture nakon proširenja relativne prakulture morale upotrijebiti, da stignu u Sjev. Ameriku, gdje ih danas nalazimo.

Drugo, na području Sjev. Eurazije proširila se poglavito stočarska kultura. Tu je i njezina pradomovina, i to najvjerojatnije u jugozapadnoj Sibiriji: negdje između jezerâ Bajkala i Balkaša t. j. upravo u onim krajevima, koji bi po sebi bili najprikladnije utočište relativne prakulture. Nomadska stočarska kultura je primarna kultura t. j. izlazi neposredno iz relativne prakulture. Nadalje je njezino područje još i danas dosta kontinuirano i cjelovito, napose lingvistički, a to daje naslućivati, da se je nomadska stočarska kultura razvila razmjerno kasno, t. j. da su predi njezinih nosioca razmjerno najdulje ostali na relativnoj prakulturi. Uistinu novija antropološka (isp. A. XX. 1072.) i vlastita etnološka istraživanja suglasno dokazuju, da

sami Altajci, ovi poglaviti nosioci nomadske stočarske kulture, i njihova originalna kultura nose još do dana današnjega na sebi ljske prakulturnoga jajeta, iz kojega su se izlegli. I to: i antropološki i etnološki odaju najuže veze upravo sa pigmejskim slojem relativne prakulture. Altajci dakle svakako kriju u sebi veliki dio nosioca relativne prakulture u Sjev. Euraziji. Ostatak tih nosioca mogli su si naknadno da asimiliraju, jer je u tom pogledu dobro poznata njihova snaga.

Ali kod toga su posla vjerojatno sudjelovali i drugi: nosioci naime ostalih dviju primarnih kultura, totemističke lovačke i (starije) matrijarhatske vrtljarske. Ovi su također izravno proizašli iz relativne prakulture, i to negdje u Južnoj Aziji, a svakako prije nosioca nomadske stočarske kulture. Zato su oni prvi zatekli ove druge u početku njihove ekspanzije i narinuli im više elemenata svojih kultura. Nosioci totemističke i starije matrijarhatske kulture u Sjev. Euraziji jesu tzv. Paleo-Sibirci, koji su kulturno, što više i jezično srodni sa tzv. sjeverozapadnim Indijancima Sjev. Amerike. Paleo-Sibirci su danas potisnuti u skrajnji istočni dio Sjev. Eurazije, gdje se još nalazi njihovi narodi: Giljaki, Itelmi ili Kamčadali, Korjaki, Jukagiri i Čukči. Međutim oni su se protezali nekoć daleko na jug, gdje su zapremali cijelo područje srednjega i donjega Amura, a isto tako i na zapad sve do Lene, vjerojatno i do Jeniseja; na području naime Jeniseja iskopani su artefakti preistorijske kulture Aurignaciena, koja se inače podudara sa totemističkom kulturom etnologije. U ovim su krajevima Paleo-Sibirce djelomice raspršili djelomice sebi asimilirali Altajci, i to poglavito: predi današnjih Koreo-Japanaca i njihovi najbliži srodnici Tunguzi, koji su se protegli između Jeniseja i Amura; donekle pak u području Lene turski Jakuti i u području Jeniseja Samojeđi.

Ali Turci i njihovi najbliži srodnici Mongoli, a isto tako svi zapadni Altajci ili Uralci t. j. Samojeđi i njihovi najbliži srodnici Ugro-Fini imali su poglavito posla sa sekundarnim i tercijarnim matrijarhatskim kulturama, koje su neprestano izvirale iz onog neiscrpnog ljudskog rezervoara Južne Azije: sa stabala naime austričkih, sub-austričkih (= indo-kineskih i tibeto-birmanskih) i jafetito-kavkaskih naroda.

Ove su kulture djelomice zahvatile i istočni dio Sjv. Eurazije: područje donjega Amura, Koreju i Japan, ali glavni valovi udarali su na zapadni dio. Tu još i danas obitavaju na srednjem Jeniseju t. zv. »jenisejski Ostjaci« ili bolje naprosto Jenisejci. Oni su se naime nekoć protezali daleko na jug i na zapad, sve do Altaja, a po kineskim analima i prehistorijskim iskopinama možemo slijediti njihove tragove sve do brončanoga doba, što više, sve do epiarheolitika ili početka neolitika: na području gornjega Jeniseja — kao i donjega Amura — otkriveni su artefakti Campigniena, koji se inače podudara sa (mlađom) matrijarhatskom ratarskom kulturom. Uistinu je najnovije lingvističko otkriće dokazalo, da su Jenisejci jezično srodni sa Tibetancima t. j. sa ogrankom sub-austričkoga stabla (isp. A. XXI. 326.). To je ujedno sjajna potvrda vlastitih rezultata etnoloških istraživanja, što sam ih već iznio u habilitacionoj radnji (g. 1923.) i u predavanju na »Semaine d'Ethnologie religieuse« u Milanu (g. 1925.), t. j. da su se na području današnjih Altajaca, napose Turaka i Mongola, prekrile i sasvim izmiješale dvije različite kulture: nomadska i sjedilačka. Prvoj pripadaju stočarstvo soba i konja, šatorska koliba, patrijarhat, štovanje Neba kao osobnog Najvišeg Bića i nekrvne žrtve, djelomice primicijalnoga karaktera; drugoj pak ratarstvo i gojenje rogatog stoke (napose goveda), četverougaona kuća, matrijarhat, lunarna mitologija i kult dualističkih bogova, šamanizam i okrutne krvne žrtve, djelomice i ljudske.

Nosioci su nomadske kulture Altajci (i Arijci), a sjedilačke Jenisejci, dakle sada prema lingvistici Tibetanci, ogranač sub-austričkog stabla. A i danas ostajem kod tvrdnje, da su također i jafetito-kavkaski narodi sudjelovali kod širenja sjedilačke kulture na području nomadske kulture, napose Ugrofina i Arijaca, gdje god se inače nalazila njihova pradomovina. A to tim više, što N. Marr (Der japhetische Kaukasus, Berlin 1923., str. 10. i 66.) pribraja jafetito-kavkaskom stablu i današnje Veršike ili Buriške u Pamiru. Dakle se to stablo protezalo nekada na istok sve do područja sub-austričkoga stabla. Uopće su oba ova stabla nosioci (najmlađe) matrijarhatske ratarske i stočarske kulture, koja u kasnijim va-

levima donosi i obradbu metala i tvori podlogu svih najstarijih visokih kultura: u Egiptu i na Kreti, u Mezopotamiji i Elamu, u Indiji i Kini, u Meksiku i na Jukatanu. Nastala je pak bez dvojbe miješanjem (mlade) matrijarhatske ratarske kulture (Campignien) sa čistom nomadskom stočarskom kulturom.

Svim ovim gibanjima u Sjev. Euraziji uistinu su teško mogli da odole eventualni još ostaci nosioca relativne prakulture. Cijeli su istok zapremili Paleo-Sibirici, koje su opet gonili Altajci: Koreo-Japanci, Tunguzi i Turci (Jakuti). U središtu, između Jeniseja i Urala, najprije su se utisnuli narodi od Campigniena i Jenisejci između Samojeđa i Turko-Mongola; konačno su Turci veliki dio i Jenisejaca i Samojeđa apsorbirali, a ostatak protjerali na skrajnji sjever. Na zapadu, između Urala i Skandinavije, proširili su se Ugro-Fini (i Arijci). U cijeloj dakle Sjev. Euraziji ne ostaje mjesta za nosioce relativne prakulture, nakon što su Altajci (i Arijci) iz nje prešli u nomadsku stočarsku kulturu.

2. Međutim iz navedene dosada gomile naroda ipak još strše dva, koji nastavaju dvije upravo skrajnje točke Sjev. Eurazije. To su Lapi u sjevernoj Skandinaviji i Ainu na Kurilima, Sahalinu i na Jeso. Poglavitno po antropološkim biljezima razlikuju se Lapi i Ainu djelomice od svih ostalih naroda Sjev. Eurazije, ali još najviše između sebe samih.

Norveški antropolog Halfdan Bryn u svojoj opsežnoj studiji »Die Entwicklung der Menschenrassen« (A. XX. 1053. ss.) veže Lape sa Samojeđima u zasebnu, t. z. samijsku ili paleo-arktičku rasu, iz koje su kasnije potekli vjerojatno i svi Ugro-Fini. Ova bi pripadala »nižim rasama«, koje se razvijaju iz pigmejskih kao najstarijih (str. 1063. ss. i 1078.). Uistinu je samijska rasa zadržala još do danas mnogo biljega pigmejskih rasa, napose: maleni rast (oko 150 cm.), brahikefaliju i razmjerno mekanu kosu (str. 1085.). Isto vrijedi (osim kose) i za istočne Altajce: Turko-Mongole i Tunguze sa Koreo-Japancima. S obzirom na tu zajedničku podlogu tvore svi Altajci neku »mongolsko-artičku« rasu (str. 1072.). Ali kod istočnih Altajaca očituje se i jaka primjesa takovih biljega, koje pripadaju drugoj »nižoj rasi« (isp. kod Ainu); upravo po toj mješavini

biljega ubrajaju se istočni Altajci među »više«, i to t. z. mongolske rase. Tako i antropologija utvrđuje drevno miješanje različitih elemenata na području Altajaca. Na sličnoj kombinaciji antropoloških elemenata, ali donekle u drugom pravcu i na kompliciraniji način, baziraju i one »više rase«, kojima pripadaju Arijci (isp. A. Carnoy: *Les Indo-Européens*, Bruxelles 1921., str. 63. ss.); međutim se ipak i kod njih dosta jasno očituje također i brahikefalni tip, a i njihov jezik odaje neke veoma drevne veze sa altajskim (ib. 68., 69. i 72.; A. XIV/XV. 792.). Nadalje na usku vezu između Lapa i Samojeđa upućuje također i lingvistika. Tako drži finski jezikoslovac Kai Donner (*Zu den ältesten Berührungen zwischen Samojeđen und Türken*, Helsingfors 1924., str. 14.), da su se Lapi pomalo razvili iz onoga dijela Samojeđa, koji je primio ugrofinske jezike. S toga je gledišta važno opet ovo: H. Winkler (*Die altaische Völker- und Sprachenwelt*, Leipzig 1921., str. 13.) konstatira, da današnji jezik Lapa odaje još tragove istočnih ugro-finskih jezika, premda dominiraju zapadni finski elementi. Iz toga slijedi, da su Lapi prije obitavali bliže središtu Samojeđa t. j. dalje na istoku, negdje na Uralu. Čini se dakle, da su Lapi originalno bili dio prakulturnih i djelomice još pigmejskih Samojeđa, ili drugim riječima: oni Samojeđi, odnosno možda i oni Pra-Altajci, koji nijesu prešli u nomadsku stočarsku kulturu. Kasnije su međutim sa jezikom Ugro-Fina primili i druge elemente njihove i nove samojeđske kulture, napose stočarstvo soba, kojim se pored lova i ribarenja bave poglavito još i danas. Napokon su istim putem preuzeli i neke elemente onih kultura, s kojima su se Altajci uopće pomiješali tijekom svoje ekspanzije. Takve je naravi uistinu bila njihova religija prije pokrštenja: kult Neba kao osobnog Najvišega Bića sa jakim primjesama totemističkoga solarizma i matrijarhatskoga lunarizma (isp. n. pr. J. G. Georgi: *Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches*, St. Petersburg 1776. do 1780., str. 12.—14.).

Drukčije Ainu. Halfdan Bryn pribraja ih »nižoj rasi«, koju zove indo-američkom. Njezino bi prvobitno područje zapremalo cijelu istočnu polovicu Azije i veći dio Amerike. Najčistiji bi nosioci ove rase još danas bili urođenici Indonezije, a

za njima Paleo-Sibirci; njezini elementi tvore zaseban sloj u današnjim t. z. mongolskim rasama, a vjerojatno ulaze i u rasni sastav svih američkih urođenika (l. c. 1062. i 1083.—1085.). Iz ovoga se već vidi, da bi prvi nosioci indo-američke rase, kao dalje razvijeni potomci neke pigmejske rase, imali da budu predstavnici onoga dijela relativne prakulture, iz kojega se kasnije razvila najstarija matrijarhatska kultura: recimo dakle predstavnici bumeranškoga sloja relativne prakulture, t. j. u Južnoj Aziji pređi austričkih naroda! S tim se dobro slaže, što elementi indo-američke rase tvore zaseban sloj u današnjim t. z. mongolskim rasama, koje su sve brahikefalne. Njihovi su naime poglaviti nosioci Sub-Austriji i današnji (istočni) Altajci. Oni prvi su po jeziku daljnji srodnici Austrijaca i nosioci najmlađe matrijarhatske kulture, koja je mješavina starijih matrijarhatskih kultura Austrijaca sa nomadskom stočarskom kulturom Altajaca, t. j. oni su mješavina između mezokefalne indo-američke i brahikefalne mongolsko-artičke rase. Ovi drugi t. j. Altajci primili su opet u svoju originalnu kulturu, kao veću ili manju primjesu elemente matrijarhatskih kultura t. j. djelomice se miješali već sa prvim sjevernim valovima indo-američke rase, dakle sa Paleo-Sibircima, i redom onda sa njezinim kasnijim, primarnim ili sekundarnim, ograncima, dakle sa narodima Campigniena i sa tibetanskim Jenisejcima. A budući da H. Bryn izvodi, da su Ainu zasebna, i to veoma drevna varijanta indo-američke rase, specijalno Paleo-Sibirica (str. 1084. i 1090.), onda je vjerojatno, da su Ainu zadnji ostatak bumeranškoga sloja relativne prakulture u Sjevernoj Euraziji. Na to upućuje također njihov jezik i njihova kultura. Premda naime njihov jezik odaje neke daljnje veze sa paleo-sibirskim Giljakima, ipak je u glavnom izoliran (isp. F. Fink: Die Sprachstämme des Erdkreises, Leipzig 1909., str. 65. ss.). Slično je i u kulturi. Premda ova imade dosta primjesa totemističke i (mlađe) matrijarhatske kulture, ipak se ističu i mnogi elementi relativne prakulture: tako napose sabirno gospodarstvo, a noževi i mačevi imadu gotovo oblik bumeranga (isp. M. Haberlandt u G. Buschan: Illustr. Völkerkunde II. 681.—683. i 686., sl. 434.). Još više svjedoči o tome religija. Zato je vrijedno, da je promotrimo поближе.

3. O religiji kod Ainu opširno nas izvješćuje J. Batchelor u djelu: *The Ainu of Japan* (London 1892.). Njihova religija sasvim sigurno imade primjesa i totemističke i matrijarhatske kulture, i to više ove druge. Tako poznaju dualističke bogove i duhove, uopće legiju duhova prirode u duhu lunarne mitologije i animizma. Nadalje osobito štiju vatru domaćega ognjišta, a k tomu Sunce kao žensko božanstvo, kao Pramajku. To znači, da je totemistički solarizam naknadno prekrojen u duhu matrijarhatskoga lunarizma; u nacionalnoj religiji današnjih Japanaca božica Sunca (Amaterasu) je relativno Najviše Biće, a Nebo njihovih nomadskih preda izgubilo se sasvim. Visoki položaj zauzima i Praotac svih Ainu, a to upućuje već na bumeranški sloj relativne prakulture. Ali iznad sviju izdiže se Najviše Biće uistinu kao apsolutni gospodar: svi su bogovi i dusi njegovi stvorovi! Samo kao da Ainu katkada zamjenjuju s njime ono totemističko-matrijarhatsko Sunce, što su ga oni kao i Japanci primili od Paleo-Sibiraca.

Evo, kakav je »C r e d o« sastavio J. Batchelor: »Gotovo svaki Ainu bi odobrio ove točke kao zbijeni sadržaj svoga vjerovanja: Vjerujem u jednoga najvišega Boga, Stvoritelja (Creator) svih svjetova i mjestâ, koji posjeduje nebo. Zovemo ga K o t a n K a r a K a m u i, M o š i r i K. K., K a n d o K a r o K., t. j. Bog Stvoritelj (Maker) mjestâ i svjetova i Posjednik neba. Vjerujem, da postoji mnoštvo manjih božanstva, sva podložna ovom Stvoritelju (Creator), koja su Njegove sluge, koja primaju svoj život i svoju moć od Njega i upravljaju svijetom pod Njim (pod Njegovom vrhovnom vlašću). Vjerujem, da imade tako mnogo zlih kao i dobrih bogova, koji su uvijek spremni, da kazne zla djela. Vjerujem u A i o i n a K a m u i kao našega Praoca, čovjeka, koji je postao božanstvo (divine), a sada imade vrhovni nadzor nad rodnom Ainu, (vjerujem) u božicu Sunca; u božicu vatre; u božice... i bogove... Vjerujem u demone... Vjerujem, da su duše i ljudskih bića i životinja besmrtne..., da će svi ljudi biti suđeni i dobri nagrađeni, a zli kažnjeni. Vjerujem, da duše uginulih životinja djeluju kao zaštitnici ljudskih bića. Vjerujem u duhove pokojnika (ghosts); (vjerujem), da odijeljene duše starih žena mogu veoma da škode i da se pokazuju kao pravi demoni u prirodi.

Vjerujem, da imade tri neba ... Vjerujem takoder, da je šest svjetova ispod nas« (str. 251.—252.).

O najvišem Biću govori J. Batchelor i napose. Nakon što je nabrojio sve vrste bogova i duhova prirode i ljudske zajednice (str. 247.), nastavlja ovako: »Ipak, makar bi se činilo čudnovato na prvi pogled, Ainu drže, da imade jedan Bog (One God), koji se izdiže iznad svijeta, koji je Stvoritelj (Maker) svih drugih, i komu su svi drugi odgovorni, jer su Njegovе sluge i zastupnici (deputies). Ukratko, Ainu drže, da upravu svijeta vode bogovi, koji stanuju u silama prirode« (str. 248.). Riječ »kamui«, kojom Ainu označuju Najviše Biće, podudara se sa japanskom riječi »kami«, a J. Batchelor veli, da su prema njegovim istraživanjima Japanci tu riječ preuzeli od Ainu (str. 248.—249.). Svakako je ideja Najvišega Bića kao »Stvoritelja svih bogova i duhova« za Ainu skroz originalna, jer kod (današnjih) Japanaca nema takove ideje ni za lijek. Riječ »kamui« znači: »onaj, koji pokriva, zaštićuje«, nadalje »onaj, koji je najviši, najveći, najbolji ili najgori«, napokon »nebo, vrh, gore.« J. Batchelor zaključuje, da sudeći po imenu Ainu drže Najviše Biće »velikim zaštitnikom (i) Gospodarom (Lord) svega.« Ainu upotrebljavaju riječ »kamui« i u običnom govoru. Tada ona mijenja značenje prema položaju u rečenici i prema objektu, na koji se odnosi. Tako riječ »kamui« označuje veličinu, težinu, ljepotu i dr.¹ Kad se nalazi u imenu zlih bića, imade samo značenje »veličine« t. j. zla (str. 249.—250.).

Ainu vele za Najviše Biće, da je »živi poduporanj, podloga, stup, podržavatelj, uzdržavatelj« svijeta. Kamui je ne samo u svijetu nego i izvan njega: On ga »stvora (make), a zato ga nadvisuje. On je njegov vrh, središte i temelj, njegov uzročnik (stvoritelj, originator) i moćni poduporanj (support)«. Iz različitih se priča vidi, da je On sve sâm stvorio, svojom voljom i svojim djelovanjem (str. 258. i 273.).

Njegov je snošaj prema ljudima veoma srdčan, ali upravo tu se isprepliće s Njime Pramajka matrijarhatske kulture, odnosno Praotac bumeranškoga sloja relativne prakult-

¹ Isp. u slavenskim jezicima vezu između riječi »bog« i »bogati, nebog, ubog« i dr. (L. v. Schroeder: Arische Religion, Leipzig 1923., I. 538. Nota 1.).

ture. Najviše Biće je »zipka ljudi«. Kamui je također »bog, koji nas uzgaja, ona (sic!) koja nas hrani, ona koja othranjuje..., kao bog koji je baka ili stara žena (grandmother god, or old woman god), onda kao bog vatre« (str. 258.—259.). Kod Ainu naine, »mati svijuu« (All-mother) dolazi i mjesto »otac svijuu« (All-father)! (str. 260.). Tu je očito miješanje Praoca bumeranškoga sloja relativne prokulture sa Pramajkom matrijarhatskih kultura, koja je ovdje već stopljena sa Suncem totemista; oboje, odnosno sve troje, približavaju se opet Najvišem Biću, ali su tek na polovici puta. Svakako je to zanimljiv i poučan primjer za opću religijsku povijest, kao i samo Najviše Biće kod Ainu, koje na tako eminentan način zadržaje svoju supremaciju nad svima tvorevinama mlađih kultura, jer je »Stvoritelj svih bogova i duhova«. S tim je u vezi zanimljivo i pitanje matrijarhata kod Ainu: imade naine njegovih primjesa, ali i tragova reakcije protiv njega (isp. priče stanovnika Ognjene Zemlje). Tako J. Batchelor izričito veli, da je u tom pogledu naišao na najveće kontradikcije: »Čini se, da neki muževi štiju svoje žene u ovom životu..., ali drugi opet izjavljuju, da ih preziru«; što više, neki govore, da žene nemaju duše, pa to navode katkada kao razlog, zašto žene nikada ne prisustvuju (zajedničkoj) molitvi (str. 231.).

Ainu su opće religiozan narod. »Oni vide Božju ruku u svakoj stvari« (str. 253.). Nadalje kažu: kao što malena djeca, naoko zapuštena u zipci, doskora strpljivošću nauče, da nijesu zaboravljena, tako »i ljudska bića treba da budu jednako strpljiva znajući, da ih Bog ne zapušta, štogod se dogodilo, i da su sigurni u Njegovom okrilju« (str. 259.).

»Tako dakle upoznajemo, da Ainu drže, da je Bog: prvo, Stvoritelj svijeta i njegov Uzdržavatelj; drugo, providencijalni Otac i podržavatelj roda ljudskoga uopće; treće, zaštitnik i specijalni anđeo čuvar svake individualne osobe« (str. 261.).

E t i k u kod Ainu upoznajemo najbolje po uzgajanju djece i po moralnim pričama. Ainu ne poznaju doduše inicijacione ceremonije, ali svaka obitelj uzgaja svoju djecu, i to muževi dječake, a žene opet djevojke. Osobito ih poučavaju, da slušaju roditelje, budu obzirni prema starijoj braći i poštuju stare

ljude u naselju (str. 109.). Za pouku i uzgoj služe i moralne priče. U njima: hvali se marljivost, a kori lijenost ((str. 111.); ruglu se izvrgava lakomost (str. 112.—113.); ističe se poštiva-nje starih ljudi (str. 113.—114.); upućuju se mladići, da »se ni-kada previše (too much) ne ogledavaju za nježnim spolom« (119.—122.). Ove priče uistinu odaju duh inicijacionih ceremo-nija (isp. napose Kurnai u jugoistočnoj Australiji i Jagan na Ognjenoj Zemlji). Danas vlada kod Ainu umjerena poliginija, a neki drže i konkubine. Ali da to nije njihova originalna praksa, vidi se najbolje iz toga, što po njihovom vjereovanju na drugom svijetu vlada samo monogamija, i to prva žena na ovom svijetu ostaje ženom i tamo prijeko. Međutim ništa ne vele, što će biti na drugom svijetu sa ostalim ženama. J. Bat-chelor spominje udovicu, koja se nije htjela više udati odlu-čivši, da čuva svu ljubav i potpunu vjernost pokojnome mu-žu, dok se opet ne sastanu na drugom svijetu! (str. 232.—233.; isp. muža kod Semang, koji slično tvrdi).

Ainu vjeruju u nagradu i kaznu na drugom svijetu. Do-bri su kod Najvišega Bića u »Kamui kotan«, što znači »Božje mjesto«. Zli su pod zemljom: tu se po jednima smrjavaju (isp. Minkope i Semang!), a po drugima peku. »Čim duša stigne sa gornjega svijeta — t. j. sa naše zemlje — u središte hada (neko prelazno mjesto), priopći joj neki bog čuvar, da je primio od Stvoritelja vijest, poslanu preko božice vatre, kamo (duši) valja ići« (235.—237.). Međutim ovakovo jasno vjerovanje u retribuciju i sud Stvoritelja nije možda općenito, jer se s time djelomice ne dađu dovesti u sklad druge izjave od Ainu, koje sjećaju više na nazore kod Dama u južnoj Africi; u njima se također očituje primjesa manističke ideologije matrijarhatskih kultura. Duša naime živi poslije smrti čovjeka sa svim svo-jim sposobnostima, a može također da škodi. Najviše se boje duša pokojnih ženskih pređa, što više, stare žene imadu i za života na zemlji veliku moć (str. 221.—222.). Duša dobije po-slije smrti čovjeka novo ljudsko tijelo. A na drugom svijetu žive ljudi kao ovdje na zemlji. Zato i životinje dolaze na dru-gi svijet. Zato se također tamo opet sastanu muž i žena, rodi-telji i djeca (upravo to ne znaju stanovnici Ognjene Zemlje i zato su preko mjere žalosni, kad im netko umre!). Uopće je

tamo prijeko sve kao ovdje na zemlji, samo nema muke, žalosti niti smrti (isp. Dama). Duše mogu da pohode ovaj svijet, ali ne mogu da govore s nama, a niti mi s njima. Samo psi mogu da ih zapaze i onda užasno tule. Duše pokojnika mogu da opsjednu duše živih i da djeluju preko njih (str. 225.—226. i 230.—231.). To su prvi počeci šamanizma! S tim je u vezi, da Ainu prinose katkada, ali veoma rijetko, dušama pokojnika žrtve u hrani (str. 231.).

Kult je kod Ainu također veoma razvijen, i to osobito molitva. I tu je opet očividno, kako je Najviše Biće zadržalo potpunu supremaciju. »Ako Ainu opaze, da partikularni bog, koga štiju, ne odgovara na njihove molitve, oni ga ostave i idu samom Stvoritelju, izvoru (the Fountain-head), da vide, što će On učiniti za njih. Što više, oni katkada idu tako daleko, da tuže niže božanstvo višem, što ne vrši svoju dužnost!« (str. 264.). A vele također izrično, da je sâm Najviše Biće tako naredilo, da se ljudi najprije obrate »posrednim bićima«. Zato Ainu mora da tako i čine. Da je On htio drukčije, t. j. da odmah idu ravno k Njemu, oni bi se onda toga držali. Ali On se uistinu brine za sve i vodi račun o svemu. Samo »Njegove sluge, tako zvani bogovi«, čestoput ne izvrše sve, kako treba, i zato štošta nije u redu, — upravo tako, kao što niti ljudi na zemlji ne čine sve po Njegovoj volji (str. 264.—266.). Dakle Najviše Biće nije krivo ni za kakovo zlo u svijetu. A to tim manje, jer su već u početku što ljudi, napose žena, što opet demoni pokvarili puno toga; zato je i otok Jeso ispao dosta nezgodan (str. 266. ss.).

Molitvu kod Ainu uvijek prate neke značajne žrtve. Što se tiče žrtve uopće, to valja prije svega istaknuti, da libacije vina od riže, kao i sijanje prosa i žita u ograničenoj mjeri, sigurno potječu od matrijarhatskih kultura. Karakteristična žrtva za Ainu jest t. zv. i n a o. To su uopće uvojci i pramovi ostružine od većega komada vrbovine. Imade ih tri vrste, a razlikuju se oblikom i nakanom. Prvu vrstu tvore sasvim slobodni pramovi ostružine, a vješaju ih na prozore i u vrata, da poplaše demone (str. 91.). U drugoj i trećoj vrsti uvojci i pramovi ostružine ostanu visjeti na prutu, ali na različite načine. U drugoj vrsti imade prut (ili kolac) više kraćih pramova, koji strše

u stranu, a cijeli inao izgleda kao drvo sa granama. Ovakove inao prinose »bogovima, koji su bliže pri ruci«, t. j. posrednicima između najviših bogova i ljudi, napose lokalnim božanstvima (str. 89.—91.). Skupina takovih inao stoji trajno kod ribarskih postaja na obalama mora i rijeka, i to kao žrtveni prinos bogovima i božicama vodâ (str. 92.—93.). U trećoj vrsti nosi prut samo jedan pram, i to na vrhu, ali taj pram teče uokolo pruta i veoma je dugačak tako, da visi dolje niz prut, a cijeli inao je nalik na mahalo (Wedel). Ovakove inao prinose »udaljenim bogovima« t. j. najvišima. Među ove broje Ainu, koliko se dade razabrati iz teksta, božicu Sunca kao glavu bogova i — Stvoritelja. »Ovu vrstu inao prave često i postavljaju ponajprije pred ognjište, pa zazovu božicu vatre, koju često nazivaju poslanikom ili vjesnikom, da javi Stvoritelju (Creator), ili božici Sunca, koju drže glavom bogova, da su im prinijeli žrtvu« (87.—89). To napose čine, kad je netko bolestan, ali molitva je konačno upravljena samo Stvoritelju, i to je uvijek tako u važnim zgodama.² Kod bolesnika inao treće vrste napravi »njegov prijatelj ili rođak, glava naselja«, i postavi pred ognjište. Zatim preporuči bolesnika božici vatre, a onda nju nazove »vjesnikom« i »moli, da ona ide Stvoritelju i Njega zamoli, da ljubezno primi inao, što ga je upravo napravio, da poslušâ njegovu molitvu i da dozvoli njoj, božici vatre, da ona izliječi bolesnika. Čini se, da je tu ideja ova: Stvoritelj je prevelika osoba, a da bi se snizio do toga, da sam obavi liječenje« (str. 97.). Kad se Ainu spremaju u lov, prinesu božici vatre inao druge vrste; isto tako na samom mjestu lova božici vode. Ujutro pak, prije samog početka lova, načine inao treće vrste i prinesu ga »velikom Bogu sviju (to the great God of all) i posredstvom božice vatre mole Ga, da im dade uspjeha« (ib.). Njega zazivaju također za oluje na moru bacivši u brzini nekoliko pramova ostružine (prve vrste?) u vodu; u tu svrhu nose uvijek sa sobom nešto vrbovine i nož (str. 97.—98.; isp. molitve na uzbukanome moru kod Jagan na Ognjenoj Zemlji).

Inao treće vrste stalno su namješteni u sjevero-istočnom ili »svetom« kutu kolibe. Ove svaki Ainu obnavlja barem je-

² J. Batchelor veli izričito na drugome mjestu (str. 273.), da Ainu iskazuju malo ili uopće nikakovo štovanje Suncu, makar ono kao božica zauzima najviši položaj u panteonu.

damput u godini, obično u zimi, ili po mogućnosti dva puta, u proljeće i u jesen (str. 98.). Ovamo dolaze nakon upotrebe također oni inao iste vrste, koji su poslužili kod prigodne žrtve, n. pr. za bolesnika. Kad se osuše ovi kućni inao, postave ih pred kolibu sa istočne strane (str. 89.). Ta skupina inao pred kolibom jest kao neki »hram« za Ainu. Ovamo dođe Ainu, prije nego krene na put, a isto tako opet, kad se vrati s puta. Ovdje redovito istrese domaćica pljevu od prosa i žita, a isto tako postavi domaćina lubanje jelena, medvjeda i vukova, što ih je ubio u lovu (str. 95.). Kad postanu ovi inao sasvim trošni, unesu ih u kolibu i uz molitvu spale na ognjištu (str. 89.). Nakon svega je sigurno, da su i ovi inao pred kolibom i oni u kolibi postavljeni, ako možda ne isključivo, onda svakako u prvom redu i poglavito u čast Stvoritelja.

A što je inao? Ainu vele, da »inao uvijek prikazuju sa molitvama i da nijednu molitvu ne drže primljenom pred bogovima bez ovoga zasebnoga znaka pobožnosti« (str. 88.—89.). Svrha je inao, da »pokaže vjeru i pobožnost prinositelja, pa ga prinose u dokaz tomu« (str. 87.). Ali po čemu su inao »dokaz vjere i pobožnosti«, to ne doznajemo izravno od Ainu. Potrebne su dakle kulturno-historijske veze. Na te veze i na njihovo značenje već sam upozorio kod Kalifornijaca. Sigurno je naime, da su inao genetički srodni sa pernatim batinama Sjeverne Amerike, koje također služe za »potkrepu molitvama«, za žrtvene darove i za oznaku svetih mjesta. Most između oba područja tvore Eskimi Alaske (C II. 507.) i Itelmi Kamčatke (M. Haberlandt, l. c. II. 677.), gdje nalazimo slične predmete. Nadalje je važno, da se područje pernatih batina u Sjevernoj Americi u glavnom pokriva sa krajevima, gdje dolaze bilo kakove vrste bumeranga, kao što su opet noževi i mačevi kod Ainu također nalik na bumerang. Napokon treba da još istaknem, da područje bilo kakove vrste inao u Sjevernoj Euraziji obuhvata u glavnom one čiste ili tunguzirane Paleo-Sibirce, koji imaju kao i Ainu, t. zv. medvjede svečanosti.³ A upravo kod Ainu i kod Giljaka sve je načičkano sa inao kod tih svečanosti. Me-

³ Isp. L. v. Schrenk: *Reisen und Forschungen im Amurlande*, Bd III., St. Petersburg 1895., str. 696.—737.; A. Czaplicka: *Aboriginal Siberia*, Oxford 1914., str. 294.—297.

dvjed pak u cijeloj Sjevernoj Euraziji označuje sasvim sigurno lunarno mitologiziranoga Praoca. Taj opet na istom području, a napose i u kraju donjega Amura, donosi »drvo roda ljudskoga«. Konačno s tim drvetom Praoca dolazimo kroz istočni dio Azije preko otoka Nias, koji je kao neki most između Azije i Oceanije, ravno u jugoistočnu Australiju,⁴ gdje to isto drvo nalazimo u središtu inicijacionih ceremonija kod Juin, ovih klasičnih predstavnika bumeranškoga sloja relativne prakulture. Kod njih ovo drvo izgleda kao »naravni« i »živi« inao. Kod njihovih pak sjeverozapadnih susjeda Wiradyuri stoji posred čistine, na kojoj se obdržavaju inicijacije, usađeni kolac, koji imade na vrhu umjetnu krošnju od grančica i kazuarovih pera (Howitt: *The Native Tribes of S.—E. Australia*, str. 540. ss. i 554.—556.; SU 360.). To je dakle već »pravi« inao, a združuje u sebi materijalne elemente od inao s obiju strana Tihoga Oceana: ainu-giljakijskih i kalifornijskih!

Inao se dakle odnose na lunarno mitologiziranoga Praoca-Medvjeda, a označuju njegovo »drvo roda ljudskoga«. Prema tome upotreba inao kao »žrtve« kod svake molitve uistinu znači »potkrepu molitvama«, posredovanjem naime Praoca, koji donosi »drvo roda ljudskoga«. Sada također bolje razumijemo, kako Praotac »imade vrhovni nadzor nad rodnom Ainu«. Božica vatre i božica Sunca, dvije varijacije matrijarhatske Pramajke, stopljene već sa totemističkim Suncem, naknadno su naime preuzele njegovo mjesto. U duhu bumeranškoga sloja relativne prakulture Praotac je posrednik između Najvišega Bića i ljudi, u koliko se nije uopće sasvim stopio sa Najvišim Bićem. Ovo drugo je kod Juin, a ono prvo kod Ainu i kod nilotskih Šiluk u srednjoj Africi. Šiluk također pripadaju bumeranškom sloju, a redovito zazivaju Praoca, koji ih zagovara pred Najvišim Bićem i od njega izmoli sve, što im treba. Bongo pak, koji su srodni sa Šiluk, opkole grobni humak sa narezuckanim prućem (A. Haberlandt, l. c. I. 563.), a kod Juin prima Praotac, ujedno i Najviše Biće, dušu pokojnika i brine se za nju. Kod Kalifornijaca je Praotac dospio u opreku sa Najvišim Bićem i tako inauguirao lunarnu mitologiju drugoga i trećega tipa, gdje se

⁴ Dokaze za pojedine gornje izvode skicirao sam u spomenutom već predavanju u Milanu, koje se sada tiska u »Compte-rendu de la S. E. R.«

pojavljuje konačno i Pramajka u glavnoj ulozi. Uistinu matrijarhatske kulture razvijaju dalje lunarnu mitologiju bumeranškoga sloja relativne prakulture. Halfdan Bryn potvrđuje to sa antropološkoga gledišta u toliko, što njegova indo-američka rasa obuhvata sva područja, u kojima se zbivaju ovi mitološki prijelazi: Ainu, otok Nias, Palco-Sibirce, Austrijce i Sjevernu Ameriku.

Tako dakle Ainu na Kurilima, Sahalinu i na Jeso, kao na nekoj tromedi Eurazije s Afrikom, Oceanije i Amerike, pružaju kompendij gotovo svih originalnih crta religije relativne prakulture i njezinih kasnijih primjesa. Napose pak vežu i osvjetljaju religijsku ideologiju bumeranškoga sloja relativne prakulture i one niti, koje vode dalje u lunarnu mitologiju matrijarhatskih kultura. Time smo svršili put oko svijeta sa nosiocima etnološke relativne prakulture.

(Nastavak slijedi).

